

9 – MAVZU. O‘ZBEKISTONDA FAOLIYAT YURITUVCHI DINIY TASHKILOTLAR

REJA:

- 1. Diniy bag‘rikenglik tushunchasi.**
- 2. O‘zbekistonda davlat va din munosabatlari.**
- 3. O‘zbekistonda rasmiy ro‘yxatdan o‘tgan diniy konfessiyalar va tashkilotlar.**

Tayanch tushuncha va iboralar: *Tolerantlik, islomda ba‘g‘rikenglik, davlat va din munosabatlari, dunyoviy davlat, vijdon erkinligi.*

1. DINIY BAG‘RIKENGLIK TUSHUNCHASI.

«Bag‘rikenglik», «sabr - toqatlilik» va uning ziddi «toqatsizlik» tushunchalari ilmiy faoliyat va ijtimoiy hayotning turli sohalari, jumladan, siyosat va siyosatshunoslik, sostiologiya, filosofiya, ilohiyot, ijtimoiy axloq, qiyosiy dinshunoslik va hokazolarda ishlatiladi. Lotincha «tolerare», ya’ni «chidamoq», «sabr qilmoq» ma’nosini anglatgan bu so‘z, asosan bir insonning boshqa inson dunyoqarashiga toqat qilishini bildirsada, etimologik tahlil uning tom ma’nosini doim ham ochib beravermaydi.

Qiyosiy dinshunoslik nuqtai nazaridan qaraganda 2 xil, bir-biridan keskin farq qilgan bag‘rikenglik tushunchasi mavjud: formal, tashqi ko‘rinishdagi bag‘rikenglik va ichki-pozitiv (ijobiy) bag‘rikenglik. Formal ravishdagi bag‘rikenglik bu boshqa kishining diniy e’tiqodiga nisbatan oddiy toqatlilik ko‘rsatish, uning e’tiqodiga qarshi kurashmaslikdir. Ichki (ijobiy) bag‘rikenglik esa muayyan diniy e’tiqodda mustahkam bo‘lgan holda boshqa dinlarni yaxshi bilishni ham taqozo etadi. Demak, ijobiy bag‘rikenglik kengroq, to‘g‘riroq va hayotiy zarurat hisoblanadi. Islom, hinduiylik, xristianlik dinlaridan qay biriga mansub bo‘lishidan qat’i nazar inson de yarli bir xil his-tuyg‘ularni boshidan kechiradi. Buddaviylarning 5 ta, Qadimgi Ahdning 10 ta va Islomning asosiy o‘gitlaridagi o‘xshashlikni keltirish kifoya. Demak, dinlarning ichiga, barchasi uchun bir bo‘lgan mutlaq mohiyatiga kirmoq darkor va shu asosda diniy hayot fenomen (hodisa)larini talqin qilmoq kerak. Bu o‘z navbatida bag‘rikenglik ruhidagi yondashuvni talab qiladi.

Islomda bag‘rikenglik masalalari. Islom o‘zining ilk davridayoq bag‘rikenglik dini sifatida namoyon bo‘ldi. Jahon dinlarining ichida faqat Islomda e’tiqod erkinligi ochiq-oydin e’lon qilingan: Baqara surasining 256 oyatida «La ikraha fid-din» «Dinda zo‘rlash yo‘q»-deyilgan. Qur’onda payg‘ambarlarning o‘ziga xos shajarasi quyidagi tarzda keladi:

“Sen: “Allohg va bizga tushirilgan narsaga, Ibrohim, Ismoil, Is’hoq, Ya’qub va asbotlariga tushirilgan narsalarga, Muso va Iyso va boshqa Payg‘ambarlarga Robbilaridan berilgan narsaga iymon keltirdik, ulardan

birortasini ajratmaymiz va Ungagina musulmonmiz!” deb ayt! (Oli Imron surasi 84-oyat)¹.

Ko'pincha Qur'on va hadislardagi ba'zi o'rinlarni, ayniqsa urush haqidagi, jihod to'g'risidagi ko'rsatmalarni noto'g'ri ravishda, jangarilik ruhida talqin qilishadi. Vaholanki, haqiqiy islom nuqtai nazaridan qaralsa, bunday urush faqat **mudofaa maqsadida olib borilgandagina shar'iy (qonuniy)dir**. Aks holda, **hatto islom dinini tarqatish uchun bo'lganda ham urush muqaddas emasdir**. Qur'on oyatlarini sinchiklab o'rgangan kishi shak-shubhasiz shunday xulosaga kelishi muqarrar².

Professor Gyustav Lebon o'zining “Arablar tamadduni” nomli kitobida yana shunday yozadi: “Arablarining yurishlari va g'alabalari haqida bahs yuritar ekanmiz, har qanday o'quvchi Qur'oni karimning tarqalishida kuch ishlatish omil bo'lmaganligini anglab oladi. Arablar yengilgan xalqlarni o'z dinlarida erkin qo'yganlar. Ba'zi bir masihiy xalqlar Islomning o'zlariga din qilib, arab tilini o'zlariga til qilib olgan bo'lsalar, buning sabablari g'olib arablarning adolati, Islomning boshqa dinlardan ko'ra yengilroq ekanligi sababidandir”³.

Islom ta'limotiga ko'ra xatto odamlarning tili va rangidagi farqlar ham Allohning oyatlaridan (mo'jizalaridan) biridir.

“Va Uning oyat-belgilaridan osmonlaru yerning yaratilishi va tillaringiz va ranglaringizning turlicha bo'lishidir. Albatta, bunda olimlar uchu oyat-belgilar bordir”. (Rum surasi 22-oyat)⁴.

Milliy va diniy rangbaranglik hamda e'tiqod erkinligini qaror toptirish masalalarida Qur'on to'lig'icha bag'rikenglik ruhi bilan sug'orilgan. Dunyodagi turli-tumanlik Yaratganning irodasi va hikmati bilan bog'liq. Alloh dastlab odamzotni bir ummat qilib yaratgandi, so'ngra ularni turli qabila, xalq va dinlarga ajratishni iroda qildi.

“Ey odamlar! Biz sizlarni bir erkak va ayoldan yaratdik va sizlarni o'zaro tanishishingiz uchun xalqlar va qabilalar qilib qo'ydik. Albatta, Alloh oldida eng xurmatligingiz eng taqvodoringizdir. Albatta, Alloh biluvchi va xabardor zotdir”. (Hujurot surasi 13- oyat)⁵.

Bunday rangbaranglikdan maqsad-umumiy farovonlik yo'lida insonlar bir-birlari bilan musobaqa qilmoqlari darkor. Boshqa jamoalar bilan hamjihatlikni chuqurlashtirish uchun musulmonlar ular bilan, ayniqsa, kitob ahli-yahudiylar va nasroniylar bilan muloqot qilmoqlari lozim. Qur'on bu dunyoni barcha xalq va din vakillari tinch-totuv yashaydigan zamin deb e'lon qildi. Dushman tinchlik-sulhni taklif qilsa, uni qabul qilish kerak. Dinlarning turli-tumanligi Yaratgan tomonidan o'rnatilgan ekan, uni bekor qilish yoki hammani bir din bayrog'i ostida zo'rlab

¹ Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. “Qur'oni Karim ma'nolar tarjimasi. Tafsiri hilol 7-juz”. “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi. Toshkent. : 2008. B. -61.

² A.Hasanov. Islom Tarixi. (darslik) “Toshkent islom universiteti” nashriyot-matbaa birlashmasi. Toshkent. : 2007.

³ Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. Iymon. “Sharq nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi”. Toshkent.: 2006. B. -103.

⁴ Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. “Qur'oni Karim ma'nolar tarjimasi. Tafsiri hilol 7-juz”. “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi. Toshkent. : 2008. B. -406.

⁵ Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. “Qur'oni Karim ma'nolar tarjimasi. Tafsiri hilol 7-juz”. “Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi. Toshkent. : 2008. B. - 5017.

birlashtirish mumkin emas. Shuningdek, Quro`n oyatlarda Alloh payg`ambar Muhammad (s.a.v)ga bu xususda qayta-qayta ko`rsatmalar beradi. Nihoyat, Baqara surasining 256-oyatida diniy e`tiqod masalasida zo`ravonlik tamoyili aslo mumkin emasligi aytilgan.

Haqiqiy e`tiqod ichki imondan kelib chiqadi. Shunday ekan, uni zo`rlik bilan o`rnatib bo`lmaydi. «Dinda zo`rlash yo`q» oyatini, insonga tanlash ixtiyori berilgan va buning uchun uning o`zi javob beradi ma`nosida tushunish ham mumkin. Bundan tashqari qiyomatda e`tiqod masalasidagi bahslarni Allohning o`zi hal qiladi. Ungacha esa insonlar faqat xayrli ishlarda o`zaro musobaqalashmoqlari kerak. E`tiqod masalasida monopoliya bo`lishi mumkin emas.

Muhammad (sav) hayoti sinchiklab o`rganilsa, u zot hech qachon hech kimni islomga kirishga majbur qilmaganlari, biron marta u yoki bu harbiy harakat diniy e`tiqod tufayli bo`lmagani ayon bo`ladi. Payg`ambar olib borgan harbiy tadbirlarning beistisno barchasi sof mudofaa maqsadlariga xizmat qilgan. Badr (624 y.), Uxud (625 y.) va Xandaq (627 y.) **janglarida makkalik mushriklar hujumkor, madinalik musulmonlar esa aksincha mudofaa mavqeida bo`lganlar.** 628 yilda payg`ambar tinch maqsadda Makkaning ziyorati uchun otlanganda mushriklar bunga ruxsat bermadilar. Oqibatda Xudaybiya sulhi imzolandi va musulmonlar Madinaga qaytishga majbur bo`ldilar. 630 yilda ushbu sulh sharti buzilgach, Makkaga musulmonlarning yurishi (fath) yuz berdi va shahar deyarli qarshiliksiz olindi. Manbalarga ko`ra 630-632 yillardagi g`azotlar ham asosan mudofaa janglari yoki shartnoma buzilgani sababli sodir qilingan. Umuman olganda Qur`oni Karimning 50 dan ortiq surasidagi yuzlab oyatlarda musulmonlar mo`min-qobillik, tinchlikparvarlik va boshqa e`tiqod vakillariga nisbatan bag`rikenglikka da`vat etilganlar⁶.

O`zbekiston diniy bag`rikenglik o`lkasi. Xalqimizga azaldan xos bo`lgan xislat-bag`rikenglik biz uchun an`anaviydir. Markaziy Osiyo xalqlari dinlarining rivojlanib borishi o`ziga xosdir. Bu tarixiy jarayonning mazmunini dinning qadimgi shakllari va elementlari – totemizm, fetishizm, animizm, shamanizm, ko`ktangrichilik, otashparastlik, buddaviylik, xristianlik va islomdan tashkil topgan dinlarning tarixi tashkil qiladi. Markaziy Osiyo xalqlari tarixida ibtidoiy dinlar parallel ravishda jahon dinlari esa oldinma-ketin o`rin olgan. Ayni shu xolat Markaziy Osiyo xalqlari dinlarining rivojlanib borishining o`ziga xos jihatidir.

Qadimgi qabilalar va xalqlarning dini haqida gapirilganda bular yalpisiga buddaviy, otashparast, zardusht deb gapirilishi haqiqatga to`g`ri kelmaydi. Ayniqsa qadimgi davrda Samarqand, Buxoro shaharlarida Islomgacha bir necha xil, jumladan, otashparast, zardusht, buddaviylik va nasroniyning cherkov va ibodanxonalari yonma–yon turgani ma`lum. Xatto bir xalqning bir qismi u dinga, ikkinchi qismi esa boshqa dinga topingan bo`lishi mumkin. Massagetlarning zardushtiy dinida deb ham, otashparast, quyoshga sig`inib ot so`yadilar, deb ham yozilganini ko`rib hayron bo`lmaslik kerak. Chunki ajdodlarimizdan biri bo`lgan bu xalq (ayniqsa hayotning ko`chmanchiligi davrida) Sir, Amu, Kaspiy bo`ylaridan

⁶ A.Hasanov. Islom Tarixi. (darslik) "Toshkent islom universiteti" nashriyot-matbaa birlashmasi. Toshkent .: 2007.

tortib Hindiston, Pomir tog'larida ham yashagani aytiladi. Ularning bir yerdagisi zardusht, ikkinchi yerdagisi otashparast bo'lishi hech gap emas.

Markaziy Osiyo axolisi ilk o'rta asrlardayoq diniy bag'rikenglikni o'zida namoyon qildi. Buni kushonlar davrida buddaviylik davlat dini deb e'lon qilinganligi, lekin oddiy odamlar o'zlarining dinlarida bo'lishiga mone'lik qilinmagan. Shuningdek, barcha dinlar paralel mavjud bo'lganligida ko'rishimiz mumkin.

IX asrdan boshlab hozirgi O'zbekiston hududida islom dini sunna yo'nalishining hanafiy (Imom A'zam) mazhabi qaror topdi. Bu ham bejiz bo'lmasa kerak, zero Imom A'zam mazhabi o'zga dinlar va mahalliy urf-odatlariga nisbatan erkinlik berish bilan boshqa mazhablardan ajralib turadi. Hanafiylik ta'limotini takomulga etkazgan vatandoshlarimiz - al-Moturidiy, Abul Mu'in Nasafiy va al-Marg'inoniy kabi allomalar musulmonlar orasidagi g'oyaviy tarafkashlikka barham berish, islom dinining «ahli sunna va jamoa» yo'li barqaror bo'lib qolishiga katta hissa qo'shdilar. Nafaqat buyuk allomalar, balki O'rta Osiyo hukmdorlari ham bu yo'lda kurashdilar. Masalan, X asr o'rtalarida musulmon dunyosida shia yo'nalishi (Shimoliy Afrika, Misr, Suriya, Hijozda - fotimiylar, Yamanda-zaydiylar va hatto abbosiylar poytaxti Bag'dodda-buvayhiylar) ustunlikka erishgan bir paytda O'rta Osiyolik tohiriylar, somoniylar, g'aznaviylar va qoraxoniylar hokimlar «ahli sunna va jamoa»ni qattiq turib himoya qildilar.

Buyuk bobomiz Amir Temur «ahli sunna va jamoa»ga doim sodiq, diniy aqidaparastlikka qat'iy qarshi bo'lgan.

Shuni alohida ta'kidlash joizki, sobiq «qizil imperiya» tarkibiga majburan kiritilgan O'zbekiston fuqarolarining aksariyatida «sovet kishisi»dan tashqari yana bir «narsa» bor edi. Bu «narsa» - etnik, til va irqiy mansublikdan qat'i nazar musulmonchilik edi. Jahondagi barcha musulmonlar hech bo'lmaganda ikki madaniy muhitda yashaydilar. Biri - ona Vatanning etnik tarkibi bilan bog'liq mahalliy madaniyati, ikkinchisi - islomga kirgach shakllangan musulmon madaniyati. Uzoq tarixga ega bo'lgan musulmon jamoalarida mazkur ikkala muhit bir-birlari bilan chambarchas bog'lanib ketgan.

Xozirgi kunda ham diniy ba'g'rikenglik O'zbekistonda 16 ta diniy konfessiyaga mansub dindorlar 130 dan ortiq millat va elat vakillari tinch-totuv va osoyishta umurguzaronlik qilmoqdalar. Bu xalqimizning azal-azaldan bag'rikeng va oliyjanob ekanligining yorqin ifodasidir. Zero, hamjihatlik yorqin kelajak va taraqqiyot garovidir.

2. O'ZBEKISTONDA DAVLAT VA DIN MUNOSABATLARI

Dunyoviy davlat tushunchasi. Dunyoviy davlat — bu, din davlatdan ajratilgan davlat. Binobarin, din dunyoviy davlat ishiga, siyosatiga aralashmaydi. Ayni paytda, davlat diniy tashkilotlar zimmasiga o'zining hech qanday vazifasini bajarishni yuklamaydi. Ularning davlat qonunlariga zid bo'lmagan faoliyatiga aralashmaydi.

Dunyoviy davlat – bu, o'z fuqarolari uchun vijdon erkinligini e'lon qiladigan davlat. Bunday davlatning fuqarolari dinga munosabatidan qat'i nazar qonun oldida teng bo'ladilar. Fuqarolarning dinga qanday munosabatda bo'lishiga qarab, ular

huquqlarining biron-bir tarzda cheklanishiga yo'l qo'yilmaydi. Shuningdek, har bir fuqaroga diniy e'tiqodini ro'kach qilib, davlat qonunida unga nisbatan belgilab qo'yilgan majburiyatlarni baja-rishdan bosh tortishiga ham yo'l qo'yilmaydi. Dunyoviy davlat — bu, biror dinga imtiyoz berilmasligini, barcha diniy tashkilotlarning qonun oldida tengligini e'lon qil-gan va uni amalda ham ta'minlaydigan davlatdir.

Dunyoviy davlat dinning davlatga, amaldagi qonunlarga qarshi targ'ibotiga yo'l qo'ymaydi, diniy qarama-qarshiliklar, toqatsiz liklarning yuzaga kelishiga ruxsat bermaydi.

Dunyoviy davlat — bu, o'z ta'lim tizimini dindan ajratgan, o'quv dasturlari diniy fanlardan xoli bo'lgan hamda ta'lim mazmuniga din singdirilmaydigan davlatdir.

Ayni paytda, dunyoviy davlat — o'z fuqarolariga qonunlarda belgilangan tartibda diniy ta'lim olishni ham kafolatlaydigan davlatdir.

Dunyoviy davlatda diniy tashkilotlarning faoliyati davlat hisobidan mablag' bilan ta'minlanmaydi.

Dunyoviy davlat — bu, inson yaratgan qonunlar bilan boshqa riladigan davlatdir.

Shuni alohida ta'kidlash zarurki, dunyoviy davlatda din davlatdan ajratilsada, jamiyatdan ajratilmaydi. Binobarin, davlat Konstitutsiyasi va qonunlari asosida uning amal qilish tartiblari belgilab beriladi.

Vijdon erkinligi nima? Vijdon erkinligi fuqarolarning u yoki bu dinga e'tiqod qilish yoki hech qanday dinga e'tiqod qilmaslik huquqidir. Vijdon erkinligi inson huquqlari masalasining eng muhim qirralaridan biridir. Shuning uchun ham Birlashgan Millatlar Tashkilotining 1948- yilda qabul qilingan «Inson huquqlari Deklaratsiyasi»da bu masalaga alohida e'tibor berilgan. Xususan, Deklaratsiyaning 18- moddasida bunday deb yozib qo'yilgan: «Har bir inson... vijdon va din erkinligi huquqiga egadir».

Mustaqil O'zbekiston Respublikasi ham inson huquqlari bo'yicha Xalqaro me'yorlarni tan olgan va mazkur masala xususida xalqaro hamjamiyat qabul qilgan hujjatlarga qo'shilgan. Shuning uchun ham davlatimiz Asosiy Qonuni — Konstitutsiyamizning 31- moddasida quyidagi satrlar bitilgan: «Hamma uchun vijdon erkinligi kafolatlanadi. Har bir inson xohlagan diniga e'tiqod qilish yoki hech qaysi dinga e'tiqod qilmaslik huquqiga ega. Diniy qarashlarni majburan singdirishga yo'l qo'yilmaydi».

Demak, bir kishi boshqasiga, sen u dinga, sen bu dinga e'tiqod qilasan yoki sening biror dinga e'tiqod qilishga haqqing yo'q, sen bedinsan, deb ayta olmaydi va u yoki bu aqidaga bo'ysunishga majbur eta olmaydi. Dindor kishini ikkinchi shaxs, «Diniy e'tiqodingizdan qayting», deb majbur qila olmaydi. Dinga ishonish yoki ishonmaslik, dindor yoki dahriy (dinsiz) bo'lish har kimning shaxsiy ishidir.

Vijdon erkinligi deyilganda, ayni paytda fuqarolarning dinga munosabatidan qat'i nazar, ularning teng huquqliligi, barcha dinlarning qonun oldida tengligi, dinga e'tiqod qilish yoki qilmaslikka nisbatan hech qanday majburiyatning yo'qligi, diniy tashkilotlar (masjid, cherkov, sinagog va h.k.) uchun majburiy yig'imglar to'plashning taqiqlanganligi, diniy e'tiqodlar tufayli o'zaro adovat va nafrat qo'zg'atishning taqiqlanishi kabi masalalar ham tushuniladi

Ayni paytda, shu narsani alohida ta'kidlash zarurki, dinga e'tiqod qilish erkinligi faqat milliy xavfsizlik va jamoat tartibini, boshqa fuqarolarning hayoti, salomatligi, axloqi, huquqi va erkin-ligini ta'miniash uchun zaruriyat tug'ilgandagina cheklanishi mumkin. Binobarin, vijdon erkinligi demokratiyaning tarkibiy qismi hamdir.

Vijdon erkinligining kafolatlari nimalardan iborat? Bu kafo-latlar ko'p qirralidir. Ular O'zbekiston Respublikasining «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida»gi qonunida ta'riflab berilgan. Bular:

- ✓ avvalo, dinlarning va diniy tashkilotlarning davlatdan ajratilganligi;
- ✓ barcha fuqarolar uchun maorif va madaniyat eshiklarining ochiqligi;
- ✓ maktabning dindan va diniy tashkilotlardan ajratilganligi;
- ✓ ta'lim tizimining o'quv dasturlariga diniy fanlar kiritilishiga yo'l o'yilmasligi;
- ✓ dindorlarning diniy ehtiyojlarini qondirish uchun zarur bo'lgan muayyan sharoitlarning yaratib berilganligi.

Sho'ro mustamlakachiligi davrida ham garchand amalda bajarilishi ta'minlanmagan bo'lsada, fuqarolar uchun Vijdon erkinligi e'lon qilingan edi. Bu erkinlik, hatto sho'ro davlati Konstitutsiyasining alohida moddasida qayd etib ham qo'yilgan edi.

Amalda esa sho'ro davlati dinga qarshi muttasil kurash olib bor-di. Fuqarolar i dinga qarshi ruhda tarbiyalash siyosati yuritildi. «Din xalq uchun afyundir», — deb e'lon qilindi. Diniy tashkilotlar va din arboblarning faoliyati qattiq nazorat ostiga olindi.

Insoniyatga Ahmad al-Farg'oniy, Al-Forobiy, Al-Xorazmiy, Abu Rayhon Beruniy, Ibn Sino, Mirzo Ulug'bek, Ali Qushchi, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur kabi mashhur daho olimlar va shoirlarimizni, Abu Abdulloh ibn Ismoil al-Buxoriy, Abu Iso Muhammad ibn Iso at-Termiziy kabi ulug' muhaddislarni tarbiyalab bergan islom madaniyati esa reaksiya madaniyat deb qoralandi.

Biroq, sho'ro davlati jamiyatda dindorlarning kamayishiga erisha olmadi. Dinlar va diniy tashkilotlar yashay berdi. Xususan, XIV asrdan beri buyuk va hayotiy ta'limot bo'lgan islom dini insonlar qalbidan tobora chuqur joy oldi.

Buning sababi – islom dinining (boshqa dinlar kabi) insonlar o'rtasida ma'rifat tarqatganligida, insonlar o'rtasida xushaxloqlik odob, aql-idrok, mehr-oqibat g'oyalarini targ'ib etgariligida, odamlarni rostgo'y, diyonatli bo'lishga da'vat qilganligida edi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridayoq, O'zbekiston hukumati dinga va diniy tashkilotlarga, dindorlarga bo'lgan sho'rolar siyosatini butunlay inkor etdi.

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda vijdon erkinligi, din, diniy tashkilotlar va dindorlarga nisbatan davlat siyosati tub o'zgarishlar amalga oshirildi.

Xo'sh, bu tub o'zgarishlar nimalarda namoyon bo'lmoqda?

Birinchidan, vijdon erkinligi masalasining, davlat bilan diniy tashkilotlar o'rtasida munosabat masalasining mustahkam huquqiy negizi yaratildi. Bu huquqiy negiz – O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida»gi qonundir. Ikkinchidan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda «Vijdon erkinligi va diniy tashkilotlar to'g'risida»gi qonunda

fuqarolar va diniy tashkilotlar uchun kafolatlangan huquqiy imkoniyatlar to'la ro'yobga chiqarilmoqda.

Uchinchidan, O'zbekiston hukumati musulmonlarning xohish-istaklarini inobatga olib, islom dunyosining muqaddas yodgorliklarini, tarixiy obidalarni diniy tashkilotlar ixtiyoriga o'tkazdi.

To'rtinchidan, yangi masjidlar ochildi, eskilari ta'mirlandi. Masjidlar davlat ro'yxatidan o'tkazildi. Masjidlarning jamiyat oldidagi mas'uliyati belgilandi.

Beshinchidan, din arboblari va ruhoniylar uchun ommaviy axborot vositalaridan foydalanish imkoniyati yaratildi. Diniy tashkilotlarga o'z davriy nashriarini chop etish yo'lidagi to'siqlar olib tashlandi. Diniy adabiyotlarning chop etilishi sezilarli ko'paydi. Xususan, Qur'oni karim va hadislar o'zbek tiliga tarjima qilinib, chop etildi. Musulmonlar uchu "Hidoyat" jurnali va "Islom nuri" gazetalari nashr etilmoqda.

Oltinchidan, hamyurtlarimiz hajga va umraga — Makka va Madina ziyoratiga, diniy farzni ado qilishga borib kelmoqdalar. Birgina misol. Agar, 1980-yillarda butun sobiq sho'ro ittifoqi bo'yicha 25-30 kishi hajga borgan bo'lsa, mustaqillik yillarida 116 mingga yaqin yurtdoshlarimiz Haj safarida bo'ldilar. Bugungi kunda "Haj" ziyoratiga O'zbekistondan 7200 dan oshiq xamyurtlarimiz borishlari uchun imkoniyatlar ochildi. Mustaqillik yillarida 93 ming yurtdoshlarimiz "Umra" ziyoratida bo'ldilar. Hozirgi paytda Umra ziyoratiga borishdagi cheklov butunlay olib tashlanib yil davomida ziyoratga borish tashkillashtirilmoqda. Vazirlar mahkamasining 2017 yil 7-iyundagi "Haj" va "Umra" tadbirlarini tashkil etish va o'tkazishni yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida" qarori bu sohadagi ishlarning davomi sifatida ko'rish mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev tashabbuslari bilan 2018 yilning yanvar-aprel oylarida "Respublika Qur'on musobaqasi" o'tkazildi. Qur'on musobaqalarida yurtimizdagi 5397 nafar qorilar ishtirok etdi. Ulardan 2114 nafar ayollardir.

Yettinchidan, dastlab Respublikamizda muqaddas Ramazon va Qurbon hayitlari Umumxalq bayrami sifatida dam olish kunli sifatida belgilangan bo'lsa, endilikda dam olish kunlari uzaytirildi.

Sakkizinchidan, diniy tashkilotlar xalqaro aloqalarni kengaytirish imkoniga ega bo'ldilar.

To'qqizinchidan, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida Diniy ishlar qo'mitasi tashkil etildi. Qo'mita O'zbekiston Respublikasining birinchi Prezidenti I.A.Karimovning 1992 yil 7 martdagi "O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha qo'mitani tashkil etish to'g'risida"gi Farmoniga muvofiq tashkil etilgan bo'lib, har bir shaxsning vijdon va diniy e'tiqod erkinligini huquqi, fuqorolarning dinga bo'lgan munosabatidan qat'iy nazar tengligini ta'minlash, shuningdek diniy tashkilotlar faoliyati bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solish sohasidagi vazifalarni hal etish vakolati berilgan davlat boshqaruvi organi hisoblanadi. Shuningdek, Toshkent islom universiteti negizida Xalqaro Islom Akademiyasi tashkil etildi. Imom Buxoriy va Imom Termiziy nomidagi xalqaro ilmiy-tadqiqot markazlari tashkil etildi.

“Diniy-maʼrifiy soha faoliyatini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi Prezident Farmonida Oʻzbekiston musulmonlari idorasi huzuridagi “Vaqf” xayriya jamoat fondi tashkil etish belgilangan. Farmonda tegishli idoralarga fuqorolaridan zakot, fitr va boshqa xayriya mablagʻlari sifatida tushadigan mablagʻlar “Vaqf” jamoat fondining maxsus hisob raqamiga tushadi va tegishli xayrli ishlarga, tarixiy obida va masjidlarni obod qilishga sarflanishi nazarda tutilgan.

Oʻninchidan, mashhur diniy arboblarning xotiralari ulugʻlanmoqda, ularning tavalludiga bagʻishlangan yubiley va anjumanlar katta tayyorgarlik bilan keng koʻlamda nishonlanmoqda. Xususan, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tashabbuslari bilan Fazilatli Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf xotiralarini abadiylashtirish maqsadida Toshkentdagi masjidlardan biriga uning nomini berish va uning tarkibida allomaning ilmiy merosini keng ommaga tanishtirish maqsadida muzey tashkil qilishga tavsiya berdilar.

Oʻzbekiston – dunyoviy davlat. Demak, dunyoviy davlatda amal qiladigan davlat va din munosabati tamoyillari Oʻzbekistonda ham amal qiladi.

Ayni paytda, Respublikamizda davlat va din munosabati masalasida oʻziga xos jihatlar ham mavjud.

Davlat dindor fuqarolarning diniy eʼtiqod va haq-huquqlarini qanchalik hurmat-ehtirom qilsa, dindorlar ham davlat qonunlari va siyosatini shunchalik hurmat va ehtirom qilishlari shart. Shundagi-na hech kimning hech kimdan koʻngli qolmaydi».

Oʻzbekiston davlati oʻz fuqarolarining diniy eʼtiqodlarini hurmat qiladi.

Ayni paytda, dindorlar va diniy tashkilotlar Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlarida belgilab qoʻyilgan quyidagi talablarga ham rioya etishlari lozim:

- Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya etish;
- Dindan davlatga va Konstitutsiyaga qarshi targʻibot olib borish, millatlararo adovat uygʻotish va fuqarolararo totuvlikni buzish vositasi sifatida foydalanmaslik;
- Diniy tashkilotlarning davlat roʻyxatidan oʻtishi;
- Dindorlardan majburiy pul yigʻimi yigʻmaslik va toʻlovlar undirmaslik;
- Taqiqlangan gʻoyalarni, adabiyotlarni, kino, foto va video mahsulotlarni tarqatmaslik va ishlab chiqarmaslik.

Oʻzbekiston davlatida yana quyidagilar man etilgan:

- Diniy mohiyatdagi siyosiy partiya va jamoat harakatlarini tuzish.

Bu haqda Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 57- moddasida aniq ifoda qilingan. Ayni paytda, Respublikamizda chet davlatlarda tuzilgan diniy partiyalarning boʻlimlari tuzilishi ham taqiqlanadi;

- Terrorchilik, narkobiznes va uyushgan jinoyatchilikka koʻmaklashadigan, shuningdek, boshqa gʻarazli maqsadlarni koʻzlovchi diniy tashkilotlar, oqimlar, sektalarning faoliyat koʻrsatishi;
- Yashirin diniy faoliyat bilan shugʻullanish;
- Davlat roʻyxatidan oʻtmagan diniy tashkilotlarning faoliyat koʻrsatishi;

Qonunning yuqorida qayd etilgan qoidalariga amal qilmagan fuqarolar jinoiy javobgarlikka tortiladilar. Diniy tashkilotlar faoliyati esa tugatiladi.

Davlat va diniy tashkilotlar qonunga og'ishmay amal qilsalar, jamiyatda siyosiy barqarorlik mustahkam bo'ladi va fuqarolar totuvligi tola qaror topadi.

3. O'ZBEKISTONDA RASMIY RO'YXATDAN O'TGAN DINIY KONFESSIYALAR VA TASHKILOTLAR.

«Konfessiya» so'zi (lotincha – «confessio») o'zbek tiliga aynan tarjima qilinganda «e'tiqod qilish» degan ma'noni anglatadi. Umuman olganda diniy konfessiya deganda muayyan diniy ta'limot doirasida shakillangan va o'ziga xos xususiyatlarga ega e'tiqod va ushbu e'tiqodga ergashuvchilar jamoasi tushuniladi. Bir din doirasida vujudga kelgan bo'lsada, aqidalar borasida farqlanadigan jamoalar ham diniy konfessiylar jumlasiga kiradi. Shuni inobatga olgan holda, mutaxassislar hozirgi kunda dunyoda yuzlab diniy konfessiyalar mavjud, deb hisoblaydilar⁷.

Xozirgi kunda O'zbekistonda 16 ta diniy konfessiya va 2250 ga yaqin diniy tashkilotlar faoliyat yuritmoqda. Jumladan, diniy tashkilotlar –

2056 ta islomiy tashkilotlar;

157 ta xristian tashkilotlari;

8 ta yahudiy tashkilotlari;

6 ta bahoiy jamoasi;

1 ta Krishnani anglash jamiyati;

1 ta Budda ibodatxonasi;

1 ta Bibliyani anglash jamiyati mavjud⁸.

Masjidlardan eng ko'pi Samarqand viloyatida bo'lib, u yerda 285 ta masjid faoliyat yuritadi. Toshkent viloyatida 221 ta, Farg'ona viloyatida 192 ta masjid ro'yxatga olingan⁹. Diniy tashkilotlar orasida ta'lim muassasalari alohida ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Musulmonlari idorasi tarkibida 9 ta o'rta maxsus islom bilim yurtlari (madrasa), Toshkent islom instituti, Mir Arab oliy madrasasi faoliyat olib boradi. Shuningdek, Rus provaslav cherkovining Toshkent va O'zbekiston yeparxiyasining Toshkentprovoslav seminariyasi hamda Toshkent protestant seminariyasi shular jumlasidandir. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar mahkamasi huzuridagi Din ishlari bo'yicha qo'mita har bir diniy konfessiya vakillarini o'zlari uchun muqaddas bo'lgan joylarga ziyoratga jo'natish masalari bilan ham shug'ullanib keladi. Jumladan musulmonlardan 10 mingdan oshig'i Umr a, 7200 nafari Haj ziyoratlariga yuborilgan. Shuningdek, xristian va yahudiylar ham har yili Isroilning Quddus shahriga, Rossiya va Gretsiya davlatlariga ziyoratga borishadi. 2018 yilning aprel oyida 130 dan ziyod provaslav xristianlar Isroilning Quddus shahriga ziyoratni amalga oshirdilar.

Quyida ular haqida qisqacha ma'lumotlar beriladi.

⁷ A.Очилдиев, Ж.Нажмиддинов. Миссионерлик:мохият, мақсадлар, оқибатлар ва олдини олиш йўллари. (юз саволга – юз жавоб) «Тошкент ислом университети» нашриёти-матбаа бирлашмаси. Т.: 2009.

⁸ Qalampir.uz

⁹ Azon.uz

1. Islom dini. Musulmonlar O'zbekistondagi eng yirik diniy konfessiyani tashkil qiladi. Bunga albatta hech kimga sir emaski islom dini VIII-IX asrlardan beri xalqimiz tarixi va ma'naviyatining ajralmas qismidir. O'zbekiston musulmonlari islomning sunniylik yo'nalishi, hanafiyya mazhabiga e'tiqod qiladilar. Islom dini va uning xalqimiz ma'naviyatida tutgan o'rni va din asoslari hamda marosimlari haqida keying mavzularda alohida to'xtalib o'tiladi. O'zbekiston musulmonlari idorasi musulmonlarning asosiy muassasi hisoblanadi. Bu tashkilotga 1943-yilda asos solingan. Dastlab tashkilot "O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlarining Diniy boshqarmasi" deb yuritilgan. 1943-yil 20-oktabrda Toshkent shahrida O'rta Osiyo va Qozog'iston ulomolarining 1-qurultoyi bo'lib o'tadi. Mazkur qurultoyda Diniy boshqarmaga asos solinadi va uning rahbari etib Eshon Boboxon saylanadi. Diniy boshqarma tarkibida mintaqadagi beshta respublika – O'zbekiston, Tojikiston, Turkmaniston, Qirg'iziston va Qozog'istonda qozilar rahbarlik qiladigan Diniy boshqarmaning vakillari tuzilgan.

O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlarining Diniy boshqarmasi mintaqadagi islom tarixi va madaniyatini ateistik tuzum sharoitida saqlab qolish, musulmonlarda birdamlik tuyg'usini kuchaytirish, ulamolarni jipslashtirish hamda islom dunyosiga O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlarini tanishtirishda ijobiy o'rin tutgan. Shuningdek, Diniy boshqarmajamiatda umuminsoniy qadriyatlarni targ'ib etish va ma'naviy-axloqiy tarbiya yo'nalishidagi ishlarga salmoqli hissa qo'shgan.

Mintaqa mamlakatlari mustqillikni qo'lga kiritganlaridan so'ng, 1992 yilning iyunida O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlarining Diniy boshqarmasi Movarounnah musulmonlarining Diniy boshqarmasiga aylantirildi. 1995 yilning dekabrda O'zbekiston musulmonlari idorasi (O'MI) tuzilgan. Xozirgi kunda O'MI tarkibiga 2056 ta masjid, to'qqizta madrasa – o'rta maxsus bilim yurti, shulardan ikkitasi ayol-qizlar bilim yurti, Toshkent Islom institute (TII), Mir Arab oily madrasasi, Imom Buxoriy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, "Hadis", "Fiqh", "Kalom", "Aqida", "Bahouddin Naqshband nomidagi tasavvuf" ilmiy maktablari va "Movarounnahr" nashriyoti kiradi. O'MI tarkibidagi madrasalar alohida ahamiya kasb etadi. 2017-yilning noyabr oyi hisobotiga ko'ra 2 ta oily va 10 ta o'rta-maxsus islom bilim yurtlarida jami bo'lib 1497 nafar talaba ta'lim oladi.

1. Toshkent islom instituti. Talabalar soni 366 nafar.
2. Mir Arab oily madrasasi (Buxoro). Talabalar soni 60 nafar.
3. "Ko'kaldosh" bilim yurti. (Toshkent) Talabalar soni 138 nafar.
4. Sayyid Muhyiddin mahdum bilim yurti. (Andijon) Talabalar soni 123 nafar.
5. Mir Arab bilim yurti. (Buxoro) Talabalar soni 131 nafar.
6. "Hidoya" bilim yurti. (Namangan) talabalar soni 133 nafar.
7. Fahriddin ar-Roziy bilim yurti. (Urganch) talabalar soni 117 nafar.
8. Xoja Buxoriy bilim yurti. (Kitob) talabalar soni 122 nafar.
9. Muhammad al-Beruniy bilim yurti. (Nukus) talabalar soni 119 nafar.
10. Imom Termiziy bilim yurti. Termiz shahrida. (2020-yil 8-iyun kuni 24-son O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi ro'yxatidan o'tqazildi.)

11. Xadichai Kubro ayol-qizlar bilim yurti. (Toshkent) talabalar soni 108 nafar.

12. Jo'ybori kalon ayol-qizlar bilim yurti. (Buxoro) talabalar soni 80 nafar.

O'MI yangi tahrirdagi nizomi Ta'sisshilar yig'ilishining 2013 yil 29 avgustdagi qarori bilan tasdiqlanib, 2013-yil 6-dekabrda O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi tamonidan ro'yxatga olingan.

Nizomga muvofiq, O'Mining oily rahbar organi Ulamolar kengashi hisoblanadi. Ulamolar kengashi kengash raisi (O'MI raisi, muftiy), uning o'rinbasarlari (O'MI raisi o'rinbosarlari) va jami 35-45 ta a'zolar (Qoraqolpog'iston Respublikasi musulmonlari qoziyoti qozisi, O'Mining viloyatlar va oshkent shahar vakillari (bosh imom-xatiblar,) nashriyotlar, diniy o'quv yurtlari rahbarlari, O'MI mas'ul xodimlari, masjidlar imom-xatiblari, respublikadagi taniqli islomshunos olimlar va mutaxassislar) dan iborat bo'lgan miqdorda Ulamolar kengashi yig'ilishida saylanadi. Ulamolar kengashi yiliga kamida 2 martya chaqiriladi.

Ulamolar kengashi yig'lishi orasidagi davrda O'Mining faoliyatiga Oliy Hay'at rahbarlik qiladi. Oily Hay'at a'zolari 15-21 ta a'zo miqdorida, muftiyning tavsiyasi bilan Ulamolar kengashi tamonidan saylanadi.

O'MI raisi – muftiy Ulamolar kengashi yig'ilishida ochiq ovoz berish yo'li bilan behs yil muddatga saylanadi.

O'MI tarkibida xalqaro aloqalar, masjidlar, fatvo, ta'lim va kadrlar tayyorlash, xotin-qizlar masalalari bo'yicha, huquqshunoslik, kutubxona, «Movarounnahr» nashriyoti, shuningdek, diniy mahsulotlarni ekspertiza qiluvchi va taftish hay'atlari va boshqalar mavjud. Idora tomonidan "Hidoyat" va "Muminalar" jurnallari hamda "Islom nuri" gazetasi nasr qilinadi.

Bugungi kunga qadar O'Mini O'rta Osiyo va Qozog'iston musulmonlarining Diniy boshqarmasi davrida Eshon Boboxon ibn Abdulmajidxon (1943-1957), Ziyovuddin ibn Eshon Boboxon (1957-1982), Shamsuddinxon Boboxonov (1982-1989), Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf (1989-1992), Movarounnahr musulmonlari idorasi davrida Muxtorjon Abdulloh Buxoriy (1993-1997), Abdurashid Qori Abdulmo'min Qori Bahromov (1997-2006) lar idora raisi-muftiy lavozimida faoliyat olib bordilar.

Xozirda O'MI raisi-muftiy Usmonxon Alimovdir. 2006-yil 8-avgust kuni O'zbekiston musulmonlari idorasi raisi, muftiy lavozimiga saylangan. Usmonxon Alimov 1950-yil 1-yanvarda Samarqand viloyatida tug'ilgan. U Buxorodagi Mir Arab madrasasida, Toshkent Islom institutida, Marokashdagi Qaroviyin universitetida tahsil olgan. Usmonxon Alimov davrida islom din sohasida ko'plab ishlar amalga oshirilganligini ko'rishimiz mumkin. Masalan Hastimom majmuasi, Shohi-zinda va boshqa ziyortgohlar ta'mirlandi. O'zbekiston islom sivilizatsiya markazi, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi tashkil qilindi.

O'MI bugungi kunda musulmonlarga islom ahkomlarini yetkazish, ibodat va diniy marosimlarni hanafiy mazhablari talablari asosida to'liq o'tkazish, ma'rifiy islom va diniy bag'rikenglik g'oyalarini targ'ib qilish, diniy mtaassiblikka qarshi kurash, islom ta'limoti va tarixiga oid asarlarni to'plash va o'rganish muqaddas ziyoratlarni tashkil etish va xayriya yordami ko'rsatish, masjid va muqaddas qadamjolarini ta'mirlash va obodonlashtirish xalqaro islomiy tashkilotlar

bilan aloqalarni rivojlantirish yo`nalishlarida kengqamrovli ishlarni amalga oshirmoqda.

2. Rus provaslav cherkovi.

O`zbekistonda islom dinidan so`ng xristianlik dinining provaslav yo`nalishi vakillari e`tiqod qiluvchilar soni bo`yicha ikkinch o`rinda turadi. Ma`lumotlarga qaraganda mamalakatimiz aholishining 3.5 foizga yaqini o`zini provaslav deb biladi. Ularning aksariyatini rus millatiga mansub vakillar tashkil qiladi. Respublika bo`yicha 38 ta provaslav diniy tashkiloti mavjud. Jumladan, Toshkent va O`rta Osiyo eparxial boshqarmasi (Toshkent), Seminariya (Toshkent), 2 ta ayollar (Toshkent sh. va Toshkent sh. Do`stobod sh.) 1 erkaklar monastri (Chichiq sh.) hamda 33 ta ibodatxona (Toshkent sh. 4 ta, Qoraqolpog`iston Respublikasida 1 ta, viloyatlarda: Andijonda -1, Buxoroda-2, Jizzaxda -1, Navoiyda -3, Nmanganda -1, Samarqandda -4, Sirdaryoda -3, Surxondaryoda -1, Toshkentda -7, Farg`onada -3, Qashqadaryoda -1, Xorazmda -1.) ro`yxatdan o`tgan.

3. Rim katolik cherkovi administraturasi.

Bugungi kunda O`zbekiston xududida 5 ta diniy katolik tashkiloti – 1 ta markaz (Toshkent sh.) 4 ta cherkov (Buxoro, Samarqand, Urganch va Farg`ona shaharlarida) rasmiy faoliyat ko`rsatmoqda. Shuningdek Toshkent shahrida Rim katolik cherkovi “Tereza Ona ordeni” xayriya tashkiloti ham faoliyat ko`rsatmoqda.

4. Arman apostollik cherkovi.

Arman apostollik cherkovi – eng qadimiy xristian cherkovlaridan biri bo`lib, milodiy I asrda yuzaga kelgan. 301-yildan boshlab hozirgi Armaniston hududida davlat dini bo`lib qolgan. Cherkov qavmini odatda arman-grigorianlar ham deb atashadi. Mazkur nom Cherkov asoschisi Grigoriy “Prosvetitel” (240-332) nomi bilan bog`liq.

Sho`rolar davrida Arman apostollik cherkovi ko`pchiligi yopilib, cherkovlarning bino;ari dindorlardan tortib olingan edi. O`zbekiston Mustaqillikka erishganidan so`ng, 1992-yilda Samarqand shahridagi cherkov binosi Arman apostollik cherkoviga qaytarib berildi. 1993-yili Samarqanddagi Arman apostollik cherkovi rasmiy ro`yxatdan o`tib, 1995-yil avgustda cherkovning tantanali ochilish marosimi bo`lgan. 2007-yili esa Toshkent shahrida arman-grigoryanlarning ikkinchi cherkovi Adliya vazirligi tomonidan ro`yxatdan o`kazildi.

Arman apostollik cherkovininr rahbari Markaziy Osiyo xududida istiqomat qiladigan barcha armanlarning diniy yetakchisi hisoblanadi.

5. Nemis yevangel-lyuteranlar cherkovi.

O`zbekistonga Yevangel-lyuteran dini vakillari XIX asrning ikkinchi yarmida chor Rossiyasi harbiylari va ma`muriy hizmatchilari qatorida kirib kelgan. Ma`lumotlarga ko`ra, 1886 yili Turkistonda 285 ta lyuteran istiqomat qilgan. 1896 yili Toshkent shahrida dastlabki ibodatxona –“kirxa” faoliyat yuruta boshlagan.

1992-yili Nemis yevangel-lyuteranlar cherkovi rasmiy ro`yxatdan o`tdi va kirxa lyuteranlarga qaytarib berdi. Hozir Respublikada ikkita (Toshkent shahri va

Farg`ona viloyatida bittadan) Nemis yevangel-lyuteranlar cherkovlari ro`yxtga olingan. Mazkur cherkovlarga asosan nemis millatiga mansub dindorlar boradilar. Ibodatlar nemis tilida olib boriladi. Asosiy diniy manbalar Bibliya, "Blagaya vest" va "Der Bote –Vestnik" jurnallari hamda Martin Lyuterning kitoblari xisoblanadi.

Nemis yevangel-lyuteranlar cherkovlari o`z faoliyatida amaldagi qonunlarga qat`iy rioya etadi. Jamat a`zolari tomonidan tub aholi ichida misseonerlik faoliyati o`tkazilishi kuzatilmaydi.

6. Yevangel xristian-babtistlar cherkovi.

Babtistlik (grekcha "baptizo" – "suvga botirmoq", "suvga sho`ng`itib cho`qintirmoq") XVII asrda Angliyada vujudga kelgan protestant yo`nalishlari oqimlaridan biri hisoblanib, dastlabki babtistlar jamoasiga Djon Smit (1554-1612) ytakchilik qilgan.

Turkistonga babtistlik ilk bor 1890-yillarda Markaziy Osiyo va Sibir hududlaridan ko`chirib kelganlar orqali kirib kelgan. 1909-yilda Toshkentda babtistlar jamoasining dastlabki ibodat uyi ochildi. 1991-yilda Samarqandda babtistlarning yana bir jamoasi vujudga kelgan. Babtistlar asosan provaslavlilar orasida faol misseonerlik faoliyati bilan shug`illanganlar.

"Yevangel-xristian-babtistlar" nomi 1944 yili sobiq Sovet Ittifoqida protestantlikda o`zaro yaqin ikkita yo`nalishlar –babtistlar va yevangelchilar diniy jamoalrining birlashuvi oqibatida yuzaga kelgan.

O`zbekistonda Yevangel xristian-babtistlar cherkovi uyushmasi tarkibida 23 ta diniy tshkilot mavjud. Shu jumladan, 1 markaz –Toshkentda, 22 ta cherkov ro`yxatga olingan.

Yevangel xristian-babtistlar cherkovi diniy faoliyatni me`yorlovchi qonularga rioya etishga harakat qiladi. Diniy marosim va yig`ilishlari aniq belgilangan joy va vaqtda amalga oshiriladi. Yevangel xristian-babtistlar cherkovi dindorlarini asosiy diniy manbalari qatorida Bibliya va "Vestnik istini" jurnalini ko`rsatish mumkin. Diniy tshkilot vakillaridan ayrimlari misseonerlik faoliyati bilan shug`ullanganligi aniqlangan.

7. Yettinchi kun xristian adventistlari cherkovi.

Adventistlik (lotincha "adventus" – "kelish", "voqe` bo`lish", "bo`sag`asida") protestantlik yo`nalishi oqimlaridan biri bo`lib, unga XIX asrning birinchi yarmida Nyu-York shtati Xempton shahridagi baptistlar jamoasining voizi Uilyam Myuller tamonidan asos solingan.

1863 yil amerikalik yosh yozuvchi ayol Yelena Uayt yetakchiligidagi adventistlar Yettinchi kun adventistlari nomi ostida yagon atshkilotga birlashgan.

Adventistlar jamoasi O`zbekiston xududiga XIX asrning oxiri, XX asr boshlariga to`g`ri keladi. Avvaliga faqat nemis millatiga mansub odamlar e`tiqod qilgan. 1910 yilda Tshkentda dastlabki kamoalar paydo bo`lib cherkov qurishgan. Keyonchalik Samarqanda ham jamoalar vujudga keldi. 1925-yilda adventistlar boshqaruvi vujudga keldi.

Hozirgi kunda O`zbekistondagi Adventist cherkovlari boshqaruv markazi Qig`izsiztonda joylashgan Markaziy Osiyo unioni tarkibiga kiradi. Respublikada 9

ta Yettinchi kun adventistlari diniy tashkiloti ro`yxatga olingan. Cherkovda ibodatlar rus va o`zbek tilida olib boriladi. Dindorlar asosan nemis va rus millatiga mansub fuqoralar ham da oz miqtorda mahalliy aholi vakillari ham bor. Hozirda ayrim adventistlar tamonidan missenerlik holati kuzatilmoqda.

8. Koreys protestant cherkovlari.

Koreys protestant cherkovlari sifatida tashabbuskor guruhning asosiy koreys millatiga mansub fuqoralar tashkil etgan protestant yo`nalishidagi diniy tashkilotlar e`tirof etilib, ushbu cherkovlarning aksariyatiga mustaqillikning dastlabki yillarida AQSH va Janubiy Koreyadan maxsus yuborilgan pastorlar rahbarlik qilgan. Mazkur ruhoniylar mahalliy koreyslar ichida faol misseonerlik bilan shug`ullanganlar. Hozirda barcha koreys protestant cherkovlarida mahalliy O`zbekiston fuqorolari faoliyat yuritadilar.

2014-yil 1 oktyabr holatiga ko`ra, O`zbekistonda jami 52 ta koreys protestant diniy tashkilotlari rasmiy ro`yxatga olingan. Konfessional jihatdan ular quydagicha tasniflanadi.

- 1) Babtistlar cherkovi.
- 2) Metodistlar cherkovi.
- 3) Presviterian cherkovlar.
- 4) To`liq injil xristianlari.

Koreys protestant cherkovlari adeptlari tommonidan respublikaning ayrim hudularda aholi ichida, shu jumladan, tub millatiga mansub fuqoralar orasida missionerlik faoliyatini olib borishga qaratilgan xatti-harakatlar kuzatilmoqda.

9. To`liq injilchi xristianlar cherkovi. (pyatidesyyatniklar).

Pyatidesyatniklik (grekcha “pentererostos” –“elliginchi”) XIX asr oxirlari – XX asr boshlarida Amerika Qo`shma Shatatlarida avval protestantlikning perfaksionizm, kvakerlik, yevangelchi, metodistlar jamoalari yo`nalishlariga mansub bo`lgan dindorlarning bir qismi tomonidan asos solingan protestantlik oqimi hisoblanib, bosh maqsad sifatida go`yoki “apostollar xristianligi”ni tiklash g`oyasi ilgari surilgan. Asoschisi – metodist ruhoniy Charlz Foks hisoblanadi.

Turkistonda dastlabki injilchi xristianlar 1923 yili Toshkent shahrida vujudga kelgan bo`lib, faol missionerlik faoliyati oqibatida 1920 yilning oxiriga qadar ularning soni 900 tadan oshib ketgan.

Hozirda Respublikamizda injilchi xristianlari diniy tashkilotlari soni 21 tani tashkil qiladi. Cherkovlarda ibodatlar rus tilada olib boriladi ba`zi cherkovlarida o`zbek tilida olib boorish holatlari ham kuzatiladi.

To`liq injilchi xristianlar aholi orasida millatidan qat`iy nazar missionerlik faoliyatini olib boradilar.

10. Novoapostol cherkovi

Novoapostol cherkovining vujudga kelishi 1830-yillarda Angliyadagi Rim katolik cherkovlari ichida “katolik-apostol harakati” nomi ostida tanilgan harakat bilan bog`liq. Mazkur harakat a`zolari yaqin vaqt ichida go`yoki Iso Masihning ikkinchi bor qaytib kelishiga ishonib, cherkovda xristianlikning ilk davri – apostollik holatini tiklash lozim, degan g`oyani ilgari surgan.

O'zbekistonda ushbu cherkovga mansub jamoa jamoa 1992-yilda vujudga kelgan. Hozir Respublikada Novoapostol cherkoviga mansub 3 ta diniy tashkilot ro'yxatga olingan.

Novoapostol cherkovi aholi orasida missionerlik faoliyati bilan shug'ullanmaydi.

11. "Iyegov shohidlari" tashkiloti

"Iyegov shohidlari" (rus. "Свидетели Иегова", inglizcha "Jehovah's Witnesses", boshqa nomlari – «Издательское общество сторожевой башни Сина», Общество «Сторожевой башни») diniy tashkilotining tarixi 1870 yili AQShning Pensilvaniya shtatida joylashgan Allegeyni shahrida Charlz Rassel (1852-1916) ismli ruhoniy tomonidan tashkil etilgan "Bibliya tadqiqotchilari" nomli to'g'arak bilan bog'liq.

O'rta Osiyoda "Iyegov shohidlari" tashkilotining birinchi jamoalari 1950-yillarda paydo bo'lgan va norasmiy ravishda faoliyat ko'rsatib kelgan.

O'zbekistonda "Iyego shohidlari" tashkilotining a'zolari missionerlik faoliyatini olib borishi bilan jamiyatdagi ma'naviy muhitga salbiy ta'sir etmoqda.

12. "Golos Bojiy" cherkovi.

Navoiy shahrida joylashgan "Golos Bojiy" cherkovi 1992-2001-yillarda To'liq injil xristianlar cherkovlari markazi tarkibida bo'lgan. 2001 yil cherkov markadam ajralib chiqib, hozirda protestant yo'nalishidagi mustaqil diniy tashkilot sifatida faoliyat olib bormoqda.

Cherkov adeptlari ayrimlarining missionerlik faoliyai bilan shug'ullanishi kuzatilmoqda.

13. Bahoiylik

Bahoiylik Eron hukumati ta'qibidan qochgan "bobiylar" (arabcha "eshik") oqimiga mansub kishilar tarafidan 1858 yili Iroqda tuzilgan diniy oqim bo'lib, unga "bobiylar" tashkilotining yetakchilaridan biri bo'lgan Mirza Husayn Ali (1817-1892) asos solgan.

O'zbekiston hududida bahoiylarning ilk vakillari – savdo-sotiq bilan shug'ullanuvchi tijoratchilar XIX asr oxirlarida Samarqand shahrida paydo bo'lgan. 1929-30 yillarda Samarqand shahrida birinchi mahalliy diniy majlis tashkil qilingan.

Mustaqillik yillarida respublikada bahoiylar diniy tashkilot sifatida dastlab 1994 yilda Toshkent shahar Adliya boshqarmasi tarafidan ro'yxatga olinib, rasmiy faoliyat boshlagan. Bahoiylik yo'nalish vakillari faol missionerlik faoliyati bilan shug'ullanadi.

14. Buddaviylik.

Buddaviylik (sanskritda "budha" – "nur bilan to'lgan") –jahon dinlari orasida eng qadimiysi bo'lib, miloddan avvalgi VI-V asrlarda Hindistonda vujudga kelgan. Buddaviylik atamasi XIX asrda yevropaliklar tomonidan kiritilgan. Odatda dindorlar o'z dinlarini "Dharma (qonun, ta'limot)" yoki "Buddadharma" (Budda ta'limoti) deb ataydilar.

Ma'lumotlarga ko'ra, O'rta Osiyoga buddaviylik miloddan avvalgi I asrda oxirlarida kirib kelgan. Mustaqillik yillarida O'zbekistondagi yagona Buddha ibodatxonasi 2001 yilning noyabr oyida Toshkent viloyatida ro'yxatga olingan.

15. Krishnaiylik.

Krishnaiylik – Hindistondagi qadimiy diniy qo'lyozmalar (vedalar) asosida tashkil etilgan diniy yo'nalish hisoblanib, unga hind millatiga mansub, "A.Ch.Bxaktivedanta Svami" taxallusi va "Shri Prabxupada" unvoni bilan mash'hur bo'lgan Abay Shrin De (1896-1977) ismli shaxs asos solgan. Krishnaiylikning markaziy tashkiloti – Krishnani anglash xalqaro jamiyati 1965 yili AQSH da ro'yxatdan o'tgan.

Dastlabki krishnachilar O'zbekistonda 1985 yilda paydo bo'lgan. Hozirgi kunda krishnachilarning yagona diniy tashkiloti Toshkent shahrida joylashgan. Krishnachilar Respublikada missionerlik faoliyati bilan bog'liq qonunbuzarlik holatlari kuzatilgan.

O'tilgan mavzu bo'yicha savollar:

1. Diniy e'tiqod erkinligi masalasida Konstitutsiyaning qaysi moddalarida so'z yuritiladi?
 2. «Diniy tashkilotlar» deganda nimalar nazarda tutiladi?
 3. Diniy tashkilotlarga kimlar a'zo bo'la oladi?
 4. Hozirgi kunda O'zbekistonda diniy konfesial manzarasi haqida nimalarni bilasiz?
- O'zbekistonda islomiy tashkilotlar haqida gapirib bering?